

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 lutego 2021 r.

Sąd Apelacyjny w Lublinie, I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący - Sędzia SA Jerzy Nawrocki (spr.)	
Sędzia: SA (...)	
Sędzia: SA (...)	
Protokolant: Sylwia Szymańska	

po rozpoznaniu w dniu 2 lutego 2021 r. w Lublinie na rozprawie

sprawy z powództwa A. K., E. W. (1), D. K. (1)

przeciwko (...) Spółce Akcyjnej w W.

o zapłatę

na skutek apelacji obu stron od wyroku Sądu Okręgowego
w Z. z dnia 10 grudnia 2018 r., sygn. akt I C 647/15

I. prostuje oczywistą niedokładność pisarską w punkcie I zaskarżonego wyroku, w ten sposób, że po słowach i (...) wpisuje nazwisko (...) w miejsce nazwiska (...);

II. z apelacji obu stron zmienia zaskarżony wyrok w ten sposób, że:

1. zasądzone w punkcie I na rzecz A. K. i E. W. (1) kwoty po 53 000 zł podwyższa do kwot po 66 000 (sześćdziesiąt sześć tysięcy) zł na rzecz każdej z nich, a zasądzoną na rzecz D. K. (1) kwotę 55 000 zł podwyższa do kwoty 70 000 (siedemdziesiąt tysięcy)zł;

2. zasądzoną w punkcie II na rzecz D. K. (1) kwotę 5 691,32 zł podwyższa do kwoty 7 786,30 (siedem tysięcy siedemset osiemdziesiąt sześć, 30/100) zł zaś kwotę 56 000zł zasądzoną tytułem znacznego pogorszenia sytuacji życiowej obniża do kwoty 21 867 (dwadzieścia jeden tysięcy osiemset sześćdziesiąt siedem) zł i zasądza ją tytułem renty należnej za okres od 13 czerwca 2011r. do 30 czerwca 2015r., z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 30 czerwca 2015r., a w pozostałym zakresie powództwo oddala;

3. zasądzoną w punkcie III na rzecz E. W. (1) kwotę 13 300zł tytułem znacznego pogorszenia sytuacji życiowej podwyższa do kwoty 22 908 (dwadzieścia dwa tysiące dziewięćset osiem) zł i zasądza ją tytułem renty należnej za okres od 13 czerwca 2011r. do 30 czerwca 2015r., z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 30 czerwca 2015r.

III. oddala apelacje powódek i pozwanego w pozostałym zakresie;

IV. znosi wzajemnie pomiędzy stronami koszty procesu w postępowaniu apelacyjnym.

IA Ca 2/20

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 10 grudnia 2018 Sąd Okręgowy w Zamościu po rozpoznaniu sprawy z powództwa A. K., E. W. (1) i D. K. (1) przeciwko (...) S.A. w W. o odszkodowanie i zadośćuczynienie, zasądził od pozwanego :

- tytułem zadośćuczynienia na podstawie art. 446 § 4 kc na rzecz D. K. (1) kwotę 55 000 zł oraz na rzecz A. K. i E. – W. K. kwoty po 53 000 zł na rzecz każdej z nich z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 29 marca 2013r.;

- na rzecz D. K. (1) tytułem odszkodowania z tytułu poniesionych kosztów pogrzebu 5 691,32 zł z ustawowymi odsetkami z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 29 marca 2013 roku oraz 56 000 zł odszkodowania z tytułu znacznego pogorszenia się sytuacji życiowej na podstawie art. 446 § 3 kc, z ustawowymi odsetkami za opóźnienie poczynając od daty prawomocnego wyroku (pkt II);

- na rzecz E. W. (1) 13 300 zł odszkodowania z tytułu znacznego pogorszenia się sytuacji życiowej na podstawie art. 446 § 3 kc, z ustawowymi odsetkami za opóźnienie poczynając od daty prawomocnego wyroku (pkt III)

- oddalił powództwa A. K., E. W. (1) i D. K. (1) w pozostałej części (pkt IV);

- rozstrzygnięcie o kosztach procesu pozostawił szczegółowemu wyliczeniu przez referendarza sądowego Sądu Okręgowego w Zamościu w oparciu o zasadę stosunkowego rozdzielenia kosztów indywidualnie dla każdej ze stron procesu (pkt V).

Sąd Okręgowy ustalił, że w dniu 13 czerwca 2011r. M. K., mąż D. K. (1), ojciec A. K. i E. W. (1), prowadząc samochód F. (...) na drodze krajowej nr. (...) po podjęciu sygnalizowanego wcześniej manewru skrętu w lewo, został uderzony przez nieprawidłowo wyprzedzający go z lewej strony samochód F. (...) prowadzony przez R. L..

W następstwie uderzenia M. K. doznał rozległych obrażeń ciała, w następstwie których zmarł po przewiezieniu do szpitala (wyroki w sprawach (...) i (...) k. 21).

W ocenie Sądu M. K. nie dochowując szczególnej ostrożności, i nie obserwując należycie jezdni, przystąpił do skrętu w lewo w sytuacji gdy lewy pas ruchu był zajęty przez samochód marki F. (...), którym kierował R. L., który już przystąpił do manewru wyprzedzania jadących przed nim prawym pasem ruchu pojazdów.

W oparciu o opinię biegłego J. W. wydaną w sprawie karnej 16 kwietnia 2011r. Sąd uznał, że obaj kierowcy – M. K. i R. L. zachowali się sprzecznie z zasadami ruchu drogowego.

M. K. kierując samochodem marki F. (...) i zmieniając kierunek jazdy w lewo nie zachował szczególnej ostrożności i wjechał na pas ruchu, po którym poruszał się wyprzedzający go samochód F. (...) czym spowodował zagrożenie bezpieczeństwa ruchu drogowego.

Kierujący samochodem F. R. L. zachował się nieprawidłowo, gdyż wyprzedzał z lewej strony samochód F. (...), którego kierujący nim M. K., sygnalizował zamiar skrętu w lewo (k. 531 – 535 oraz 535 – 539).

R. L. został skazany prawomocnym wyrokiem karnym za spowodowanie wypadku.

M. K. za życia pracował jako listonosz i zarabiał ok. 1900zł netto.

Wraz z żoną D. prowadził gospodarstwo rolne, w którym była prowadzona plantacja czarnej porzeczki na powierzchni 1,25ha, plantacja malin, aronii, truskawek, lnu i gryki. Zmarły prowadził pasiekę, sprzedawał miód i kit. A. K. i E. W. (1) pomagały rodzicom w pracach polowych oraz pracach w gospodarstwie domowym. Zmarły wraz z żoną dla

własnych potrzeb i w celach zarobkowych hodował trzodę chlewną, krowy, króliki, drób. Powódki otrzymywały od rodziców tak żywność jak i środki finansowe.

D. K. (1) w dacie śmierci męża pracowała w Ośrodku (...) w D., gdzie zarabiał ok. 2 800zł miesięcznie (k. – 318). Obecnie otrzymuje emeryturę w wysokości 2012zł.

Powódki A. K. i E. W. (1), córki zmarłego w dacie śmierci ojca były już pełnoletnie. A. K. od 2001r. mieszkała i pracowała poza domem, była panną. E. W. (1) w dacie śmierci ojca mieszkała i studiowała w K..

Rodzina przed wypadkiem funkcjonowała prawidłowo.

Śmierć M. K. skutkowałą załamaniem psychicznym żony D. K. (1), co uniemożliwiało dalsze prowadzenie gospodarstwa rolnego i osiągnięcie z tego tytułu jakichkolwiek dochodów.

Jesienią 2011r. powódka D. K. (1) oddała grunty w dzierżawę, od tego czasu pobiera jedynie dopłaty unijne, ponosi opłaty z tytułu podatku rolnego, zrezygnowała z dotychczasowej dzierżawy gruntów. Powódka zaprzestała jakichkolwiek hodowli zeznając, że za życia całym gospodarstwem zajmował się mąż, on o wszystkim decydował i zajmował się hodowlą inwentarza. Zeznała również, że zginęły roje pszczół po śmierci męża, gdyż nikt nie potrafił zająć się pszczołami dlatego też zmuszona została sprzedać ule pozostałe po prowadzonej przez męża pasiece. Z tytułu dzierżawy powódka nie osiąga żadnego dochodu

Powódka podjęła leczenie z powodu depresji w Niepublicznym Zakładzie Opieki Zdrowotnej (...) s.c. w J. L., nie radziła sobie z rodzinnymi obowiązkami, przyjmowała leki uspokajające i nasenne.

Podjęła również leczenie kardiologiczne. Obecnie choruje na nadczynność tarczycy, odczuwa bóle kręgosłupa i zawroty głowy (dokumentacja medyczna k. 219 – 304).

A. K. w latach 2001 – 2003 mieszkała w L. gdzie rozpoczęła studia, następnie je przerwała i wyjechała na 2 lata do Stanów Zjednoczonych, a następnie na dwa lata do Anglii. Powróciła do Polski w 2007r. i swoje życie osobiste i zawodowe związała z W.. Powódka zeznała, że w okresach wyjazdów zagranicznych była samowystarczalna, zaś po powrocie do kraju rodzice wspierali ją finansowo opłacając mieszkanie a wcześniej studia.

Powódka E. W. (1) korzystała przez cały okres studiów z pomocy finansowej rodziców i otrzymywała około 2500zł miesięcznego wsparcia finansowego. Nadto rodzice finansowali jej wyjazdy wypoczynkowe, obozy sportowe. (vide: k. 444 – 446). Sąd nie dał wiary E. W. (2), że otrzymywała co miesiąc kwotę 2500zł od rodziców gdyż żadne z dowodów nie potwierdził tej kwoty.

W ocenie Sądu Okręgowego w Zamościu nagłą śmierć M. K. w wieku 60 lat była wszystkich powódek ogromnym traumatycznym przeżyciem i skutkowałą zerwaniem silnych więzi rodzinnych (opinia psycholożki B. O. i psychiatry M. M. (1)). Sąd Okręgowy w Zamościu uznał, że odpowiednią kwotą zadośćuczynienia należnego powódkom z tytułu śmierci osoby bliskiej na podstawie art. 446 § 4 kc jest kwota 100 000zł dla wdowy D. K. (1) i kwoty po 90 000zł na rzecz każdej.

Pozwany podnosił w sprawie zarzut przyczynienia się M. K. do wypadku w 50%. Sąd mając na względzie okoliczności wypadku zrekonstruowane przez biegłych uwzględnił zarzut przyczynienia się M. K. do wypadku w 30%.

Ostatecznie Sąd Okręgowy po ustaleniu pełnej kwoty zadośćuczynienia, uwzględnieniu stopnia przyczynienia się M. K. i po odjęciu kwot wypłaconych przez ubezpieczyciela w postępowaniu likwidacyjnym (D. K. (1) 15 000zł, a A. K. i E. W. (1) po 10 000zł.), zasądził na rzecz D. K. (1) 55 000zł natomiast na rzecz córek kwoty po 53 000zł.

Sąd zasądził na rzecz D. K. (1) poniesione przez nią koszty pogrzebu M. K.. Łączna wysokość wydatków poniesionych przez powódkę D. K. (1) zamknęła się kwotą 13 956,60zł i w postępowaniu apelacyjnym nie była kwestionowana co do zasady. W toku postępowania likwidacyjnego pozwany wypłacił powódce 4 076,30zł.

Ostatecznie Sąd zasądził od pozwanego na rzecz powódki D. K. (1) na podstawie art. 446 § 1 k.c. kwotę 5 691,32zł tytułem zwrotu kosztów pogrzebu. Jest to kwota, która wraz z wypłaconą przez pozwaną Towarzystwo kwotą 4 078,30zł daje sumę 9 769,62zł, która stanowi 70% pełnych poniesionych przez D. K. (1) kosztów pogrzebu. Sąd w tym wypadku uwzględnił również zasadę pomniejszenia sumy odszkodowania o przyczynienie się zmarłego określone na 30% ogólnej sumy.

Uwzględniając częściowo roszczenia powódek z tytułu znacznego pogorszenia ich sytuacji życiowej Sąd zważył, że odszkodowanie uregulowane w art. 446 § 3 k.c. ma szczególny charakter. Stanowi ono naprawienie różnych szkód o charakterze majątkowym, które składają się na istotne pogorszenie sytuacji życiowej po śmierci osoby bliskiej i nie mają osobnej podstawy prawnej przewidzianej przepisami prawa.

D. K. (1) wskutek utraty męża została pozbawiona na stałe istotnych dochodów z gospodarstwa rolnego, które wspólnie z mężem prowadziła.

Powódka korzystała z części 50 arów działki. Na areale 15 arów uprawiała warzywa i ziemniaki, prowadziła plantację malin, na powierzchni 39 arów, aronii i truskawek. Zlikwidowała ostatecznie hodowlę pszczół, sprzedała pozostałe po pasiece prowadzonej przez męża ule w dalszym ciągu nie pobiera od dzierżawcy żadnych opłat ani też świadczeń w naturze, nie ma własnego inwentarza żywego i drobiu. Pobiera jedynie dopłaty unijne. Zeznała również, że plantacje są zaniedbane gdyż ze względu na stan zdrowia nie jest w stanie pracować na roli, a dochód ze sprzedaży owoców w 2018r. to kwota 1500zł.

E. W. (1) w chwili śmierci ojca studiowała i przez okres od śmierci ojca do czasu zakończenia studiów znalazła się w znacznie trudniejszej sytuacji materialnej gdyż utraciła wsparcie materialne, które otrzymywała od ojca jak również pozbawiona została pomocy świadczonej jej przez ojca. Studia ukończyła w czerwcu 2013r.

Sąd uznał ostatecznie, że w okresie od czerwca 2011r. (tj. poczynając od daty śmierci ojca) do czerwca 2013r. włącznie tj. do daty ukończenia studiów nastąpiło znaczne pogorszenie sytuacji życiowej i materialnej powódki E. W. (1). Natomiast po ukończeniu studiów powódka pozostała w K. tam podjęła pracę w 2014r. wyszła za mąż założyła własną rodzinę. Wspólnie z mężem pracowała na własne utrzymanie, obecnie urodziła dziecko, korzysta ze wsparcia matki D. K. (1) tak w zakresie pomocy w opiece nad dzieckiem jak też materialnym zamieszkując w rodzinnym domu i nie ponosząc z tego tytułu żadnych świadczeń.

Sąd co do zasady nie uwzględnił roszczenia odszkodowawczego A. K. na podstawie art. 446 § 3 kc. Sąd zważył, że A. K. w dacie śmierci ojca była w pełni osobą samodzielną finansowo. W 2011r. wyjechała do Stanów Zjednoczonych Ameryki następnie do Anglii, tam pracowała i zaspokajała swoje potrzeby życiowe. Po powrocie do kraju W. obrała za swoje centrum życiowe. Pozostaje w stałym stosunku zatrudnienia. Także wyszła za mąż, urodziła syna, realizuje się jako matka i żona. Obecnie podobnie jak siostra E. W. (1) przebywa na urlopie macierzyńskim, zamieszkała w domu rodzinnym z matką i siostrą wspólnie opiekują się swoimi dziećmi. Sąd uznał co do zasady, że w przypadku A. K. nie została udowodniona pogorszenie sytuacji życiowej, które jest przesłanką uwzględnienia roszczenia na podstawie art. 446 § 3 kc.

W ocenie Sądu powódki A. K. co do całego zgłoszonego roszczenia, a E. W. (1), co do części roszczenia nie przedstawiły dowodów na potwierdzenie by śmierć ojca w życiu każdej z nich wywołała „znaczne” pogorszenie się sytuacji życiowej.

Ustalając wielkość utraconych wskutek śmierci M. K. dochodów z prowadzonego przez niego gospodarstwa Sąd dopuścił dowód z opinii biegłego z zakresu ekonomiki rolnictwa i gospodarki żywnościowej A. W. celem określenia średnich rocznych dochodów z gospodarstwa rolnego prowadzonego wspólnie przez powódkę i jej męża (k. 814 – 835). W oparciu o tę opinię Sąd Okręgowy ustalił, że szacunkowy dochód roczny netto z gospodarstwa rolnego wyniósłby:

- w 2011r. - 21 6097zł,

- w 2012r. - 20 279zł,

- w 2013r. - 27 251zł,
- w 2014r. - 25 344zł,
- w 2015r. - 24 348zł,
- w 2016r. - 26 418zł,
- w 2017r. - 4129zł.

Na tej podstawie uznał, że łączny dochód z ostatnich 7 lat prowadzonego przez powódkę wspólnie z mężem gospodarstwa rolnego zamknąłby się sumą 169 218zł. Natomiast szacunkowy dochód roczny z gospodarstwa rolnego przewidziany do osiągnięcia przez byłych małżonków K. w latach 2018 - 2023 wyniósłby wg ustaleń biegłego netto 150 493zł.

Sąd podzielił opinię biegłego sądowego A. W. jako kompletną, merytoryczną oraz opartą na analizie wszystkich dokumentów określających wielkość i strukturę gospodarstwa rolnego prowadzonego przez D. K. (1) i M. K.. Dane liczbowe wskazane w opinii biegłego posłużyły Sądowi do ustalenia wysokości odszkodowania należnego powódce D. K. (1) w związku z nagłą śmiercią męża i niemożnością dalszego wspólnego prowadzenia przedmiotowego gospodarstwa rolnego.

W oparciu o ustalenia biegłych Sąd przyjął, że średni roczny dochód netto z gospodarstwa rolnego prowadzonego przez ostatnie lata przez powódkę z mężem wyniósł (by) 29 061zł – zaś w latach 2018 – 2023r. dochody roczne wyniosły (by) po 27 721zł. Przyjmując możliwości wspólnego dalszego prowadzenia tego gospodarstwa przez okres 6 lat przez powódkę i zmarłego męża z tego tytułu małżonkowie uzyskaliby dochód w wysokości 166 326zł. Zmarły pracując dalej do 72 roku życia uzyskiwałby dochód 294 992,12zł przyjmując uzyskiwane do daty wypadku śmiertelnego świadczenie miesięczne w wysokości po 1993,19zł (12 lat i 4 miesiące x 1993,19zł).

Uwzględniając dochód z gospodarstwa rolnego i dochód za pracę osiąganą przez zmarłego małżonka w okresie od 2018r. do 2023r. małżonkowie K. osiągnęliby dochód łączny około 369 753zł. Przyjmując udziały małżonków D. i M. K. po 1/2 części utracony realny dochód przez powódkę D. K. (1) to kwota 183 376,15zł. Dodając kwoty do tej połowę dochodów z tytułu pracy - świadczenia emerytalnego zmarłego tj. kwotę 147 496,06zł – Sąd ustalił, że łączny utracony dochód zamknął się sumą 330 872,21zł. Pomniejszając tę kwotę o przyczynienie się zmarłego do tragicznego w skutkach wypadku, Sąd pomniejszył ją o 30% tj. do kwoty 231 610,61zł. Ponieważ powódka z tytułu pogorszenia jej sytuacji życiowej domagał się zasądzenia na swoją rzecz D. 80 000zł, Sąd pomniejszył tę kwotę o stopień przyczynienia się M. K. w 30% do powstania szkody i uwzględnił jej roszczenie do kwoty 56 000zł.

Sąd stwierdził, że nie mógł orzec co do pozostałej części kwoty odszkodowania wg jego wyliczeń należnego powódce gdyż wyszedłby ponad żądania powódki.

Sąd uznał za częściowo uzasadnione roszczenie E. W. (1) wywodzone z art. 446 § 3 k.c. W dacie śmierci ojca powódka była studentką. Studia ukończyła w roku 2013. Tak więc w okresie studiów po śmierci ojca pozbawiona została pomocy ze strony rodziców w dotychczasowym rozmiarze. Sąd uznał więc, że w okresie od czerwca 2011r. (tj. poczynając od daty śmierci ojca) do czerwca 2013r. włącznie tj. do daty ukończenia studiów nastąpiło znaczne pogorszenie się sytuacji życiowej i materialnej powódki. Sąd ustalił, że średnio miesięczny koszt pomocy ze strony rodziców otrzymywany przez powódkę w okresie studiów wynosił 1000zł miesięcznie przyjmując więc okres 7 miesięcy roku szkolnego 2011/2012 oraz cały rok studiów 2012/13 (tj. łącznie 19 miesięcy) powódka nie otrzymała pomocy w wysokości 19 000zł. Stosując zasadę pomniejszenia należnej kwoty o 30% stopień przyczynienia się ojca powódki do powstania szkody. Na tej podstawie Sąd Okręgowy w Zamościu zasądził od ubezpieczyciela sprawy szkody na rzecz powódki 13 000zł.

Zasądzając odsetki Sąd miał na uwadze, że pozwany nie kwestionował swojej odpowiedzialności odszkodowawczej co do zasady. Powódki zgłosiły roszczenia pozwanemu w piśmie z dnia 25 lutego 2013r. doręczonym pozwanemu w dniu 26 lutego 2013r. (k. 405 tom III).

Decyzją z dnia 23 maja 2013r. pozwany przyznał powódce D. K. (1) tytułem zadośćuczynienia za krzywdę będącą następstwem śmierci męża M. K. 30 000zł pomniejszając ją o przyjęte 50% przyczynienie się M. K. do wypadku i wypłacił D. K. (1) 15 000zł.

Ubezpieczyciel ustalił koszty pogrzebu w wysokości 8 156,60zł i po pomniejszeniu jej o połowę (przyczynienie) przyznał i wypłacił powódce 4 078,30zł.

Pozwany odmówił wypłaty powódkom jakiegokolwiek kwoty tytułem odszkodowania z powodu pogorszenia się sytuacji życiowej powódek w związku ze śmiercią M. K.. (k. – 407, pismo pozwanego z dnia 6 listopada 2013r. k. – 413).

W dniu 12 czerwca 2014r. powódka D. K. (1) dodatkowo zgłosiła ubezpieczycielowi roszczenie o rentę miesięczną w kwocie po 1200zł począwszy od lipca 2014r., oraz o rentę skapitalizowaną za okres od czerwca 2011r. do czerwca 2014r. w kwocie 44 400zł i roszczenie o zasądzenie 200 000zł tytułem znacznego pogorszenia sytuacji życiowej.

Decyzją z 22 lipca 2014r. pozwany odmówił wypłaty jakiegokolwiek kwoty z tytułu zgłoszonych żądań (vide: k. 414 – 421).

Sąd uznał za uzasadnione żądanie na rzecz powódek odsetek od zasądzonych kwot zadośćuczynienia oraz z tytułu zwrotu poniesionych kosztów pogrzebu od dnia 29 marca 2013r. na podstawie art. 481 k.c. w związku z art. 14 ust. 1 ustawy z dnia 22 maja 2003r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz.U. nr. 124 poz. 1152 że zm.).

Natomiast odsetki od zasądzonych kwot odszkodowania z tytułu znacznego pogorszenia sytuacji życiowej Sąd zasądził od daty uprawomocnienia się wyroku. Sąd uznał, że żądanie powódek w tym zakresie wymagało przeprowadzenia postępowania dowodowego połączonego z przeprowadzaniem dowodu z opinii biegłego sądowego z zakresu ekonomiki rolnictwa i gospodarki żywnościowej. Ustalenia powyższe nie mogły być dokonane przez pozwanego w terminie miesięcznym przewidzianym w art. 14 ust. 1 ustawy z 23 marca 2013r. (przywołanej wyżej w pełnym brzmieniu).

Rozstrzygając o kosztach procesu Sąd orzekł o zasadzie ich ponoszenia proporcjonalnie do wyniku procesu, pozostawiając szczegółowe wyliczenie kosztów referendarzowi sądowemu na podstawie art. 108 § 1 zdanie drugie k.p.c.

Apelacje od tego wyroku wniosły obydwie strony.

Powódki zaskarżyły wyrok w części oddalającej ich roszczenia, a mianowicie:

1. w części w jakiej Sąd oddalił powództwo A. K.:

- tytułem zadośćuczynienia w zakresie kwoty 27.000 zł wraz z odsetkami ustawowymi od dnia 29 marca 2013 roku do dnia 31 grudnia 2015 roku oraz odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 1 stycznia 2016 roku do dnia zapłaty łącznie,

- tytułem odszkodowania za znaczne pogorszenie sytuacji życiowej w zakresie kwoty 30.000 zł wraz z odsetkami ustawowymi od dnia 29 marca 2013 roku do dnia 31 grudnia 2015 roku oraz odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 1 stycznia 2016 roku do dnia zapłaty łącznie,

2. w części w jakiej oddalił powództwo E. W. (1):

- tytułem zadośćuczynienia w zakresie kwoty 27.000 zł wraz z odsetkami ustawowymi od dnia 29 marca 2013 roku do dnia 31 grudnia 2015 roku oraz odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 1 stycznia 2016 roku do dnia zapłaty włącznie,

- tytułem odszkodowania za znaczne pogorszenie sytuacji życiowej w zakresie kwoty 26.700 zł wraz z odsetkami ustawowymi od dnia 29 marca 2013 roku do dnia 31 grudnia 2015 roku oraz odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 1 stycznia 2016 roku do dnia zapłaty włącznie,

3. w części w jakiej oddalił powództwo D. K. (1):

- tytułem zadośćuczynienia w zakresie kwoty 30.000 zł wraz z odsetkami ustawowymi od dnia 29 marca 2013 roku do dnia 31 grudnia 2015 roku oraz odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 1 stycznia 2016 roku do dnia zapłaty włącznie,

- tytułem zwrotu poniesionych kosztów pogrzebu w zakresie kwoty 4.186,98 zł wraz z odsetkami ustawowymi od dnia 29 marca 2013 roku do dnia 31 grudnia 2015 roku oraz odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 1 stycznia 2016 roku do dnia zapłaty włącznie,

- tytułem odszkodowania za znaczne pogorszenie sytuacji życiowej w zakresie kwoty 24.000 zł wraz z odsetkami ustawowymi od dnia 29 marca 2013 roku do dnia 31 grudnia 2015 roku oraz odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 1 stycznia 2016 roku do dnia zapłaty włącznie,

Ponadto powódki zaskarżyły wyrok w części dotyczącej pkt V, w którym Sąd pozostawił rozstrzygnięcie o kosztach procesu referendarzowi w oparciu o zasadę stosunkowego rozdzielenia kosztów indywidualnie dla każdej ze stron procesu.

Powódki zarzucały Sądowi Okręgowemu :

I. Naruszenie przepisów postępowania, które miało wpływ na wynik sprawy:

1. Przepisu art. 233 § 1 k.p.c. poprzez przekroczenie zasady swobodnej oceny dowodów, której skutkiem było nieprawidłowe ustalenie w okolicznościach sprawy i wbrew zgromadzonym dowodom w postaci zeznań powódki A. K., E. W. (1), D. K. (1), że w ogóle nie doszło do znacznego pogorszenia sytuacji życiowej A. K., a pogorszenie sytuacji życiowej E. W. (1) odzwierciedla się kwotą 19.000 zł nie licząc przyczynienia się i dotyczy tylko okresu pobierania przez nią nauki (łącznie

19 miesięcy, str. 23 uzasadnienia wyroku). Zachodzi przypuszczenie, że Sąd wadliwie musiał ocenić też zeznania W. L.; E. O.; P. W.. (zabrakło oceny tych zeznań w uzasadnieniu Sądu) odnośnie znacznego pogorszenia sytuacji życiowej E. W. (1), w sytuacji gdy świadkowie ci precyzyjnie i wiarygodnie opisali na czym to pogorszenie polegało.

2. Przepisu art. 233 § 1 k.p.c. poprzez błędną, wybiórczą oraz sprzeczną z zasadami logiki i doświadczenia życiowego ocenę materiału dowodowego w postaci zeznań powódki E. W. (1) w zestawieniu z zeznaniami pozostałych powódek, zeznań świadków W. L., E. O., P. W. jak również pominięcie dowodu z zaświadczenia Banku Spółdzielczego z dnia 1.10.2015r. załączonego to pisma powódek z dnia 5.10.2015r., prowadzącą do bezzasadnego ustalenia, że powódka E. W. (1) nie otrzymywała za życia ojca miesięcznego wsparcia finansowego w kwocie ok. 2.500 zł lecz w kwocie 1.000 zł wbrew zeznaniom pozostałych powódek potwierdzających tę okoliczność, które sąd obdarzył wiarą w całości (Sąd na str. 5 uzasadnienia wskazał „Sąd dał wiarę zeznaniom powódek, były one szczere, logiczne mimo pewnego dystansu czasowego od zdarzenia bardzo emocjonalne i wskazujące na bardzo bliskie więzi rodzinne wszystkich członków rodziny oraz wzajemną pomoc. Jedyną okoliczność, której Sąd nie uznał za udowodnioną to otrzymywana co miesiąc kwota 2.500 zł od rodziców przez powódkę E. K. — W.. Żadne z dowodów nie potwierdziły tej kwoty. W tej części Sąd nie dał wiary zeznaniom powódki”), jak również wbrew doświadczeniu życiowemu wskazującemu, że wsparcie finansowe uczących się dzieci często odbywa się poprzez przekazywanie im gotówki podczas odwiedzin

rodziców przez tych ostatnich (co często miało miejsce w tym wypadku). Nie wzięcie pod uwagę zaświadczenia Banku Spółdzielczego z dnia 1.10.2015r. załączonego to pisma powódek z dnia 5.10.2015r., z którego wynikają przelewy na znaczne kwoty dla córek (przekazywanie pieniędzy odbywało się głównie w gotówce), a także nie wyciągnięcie należytych wniosków z faktu, że powódka po śmierci ojca korzystała z kosztownych wizyt u psychoterapeuty oraz nie mogła i nie może korzystać do dzisiaj z większości płodów rolnych otrzymywanych wcześniej od rodziców, z uroków podróżowania, nie stać jej było na kursy zawodowe podnoszące kwalifikacje, nie mogła korzystać także z pojazdu. Wszystkie w/w okoliczności nie zakwestionowane przez stronę pozwaną, poparte dowodami należyście ocenionymi prowadzą do wniosku, że doszło do znacznego pogorszenia sytuacji majątkowej powódki E. W. (1), w zakresie znacznie wykraczającym poza ustalenia (ocenę) Sądu Okręgowego.

3. Przepisu art. 233 § 1 k.p.c. polegające na dowolnej a nie swobodnej, jak również pozbawionej logiki i spójności ocenie materiału dowodowego w postaci zeznań powódek A. K. i D. K. (1) oraz zaświadczenia Banku Spółdzielczego z dnia 1.10.2015r. załączonego to pisma powódek z dnia 5.10.2015r., skutkującej bezzasadnym ustaleniem, że w ogóle nie doszło do znacznego pogorszenia sytuacji życiowej A. K., pomimo tego, że z jej zeznań oraz zeznań D. K. (1) wynikało, że za życia M. K. rodzice przekazywali obu córkom po około 2.500 zł, ponadto powódka szczegółowo zeznała, że standard jej życia drastycznie się obniżył po śmierci ojca wskutek braku tych środków a także konieczności skorzystania z pomocy psychiatry oraz niemożności korzystania z płodów rolnych otrzymywanych od rodziców za życia ojca. Podkreślenia wymaga, że Sąd doszedł do takiej konkluzji pomimo obdarzenia wiarą zeznań A. K. i D. K. (1) w całości i zakwestionowaniu zeznań E. K. — W. tylko w zakresie wskazanym w pkt 2 powyżej. Sąd nie wziął także pod należytą uwagę zaświadczenia Banku Spółdzielczego z dnia 1.10.2015r., z którego wynika, że małżonkowie K. przelewali na rzecz córek znaczne kwoty za życia M. K..

4. Przepisu art. 233 § 1 k.p.c. poprzez rażące przekroczenie zasady swobodnej oceny dowodów i ustalenie w oparciu o zeznania świadków S. G. oraz M. G. (1) stanu faktycznego z nich niewynikającego, a mianowicie, że bezpośrednio poszkodowany sygnalizował zamiar skrętu w lewo na długo przed skrętem i odpowiednio wcześniej. W tym zakresie Sąd stwierdził „Kwestia związana z prawidłową sygnalizacją zamiaru skrętu w lewo przez M. K. nie została w sposób jednoznaczny ustalona przez Sąd Karny, podobnie też w postępowaniu przeprowadzonym przez tutejszy Sąd w oparciu o zeznania świadków”...(str. 15 uzasadnienia wyroku). Sąd Okręgowy nie ocenił także należyście zeznań w/w świadków zawartych w protokołach sprawy karnej sygn. akt (...) na k. 21-22, 41-41v i k. 214v — 215v i nie skorelował ich z zeznaniami złożonymi w sprawie cywilnej.

5. Przepisu art. 233 § 1 k.p.c. poprzez przekroczenie zasady swobodnej oceny dowodów i ustalenie w okolicznościach sprawy, że M. K. przyczynił się do swojej śmierci bazując tylko i wyłącznie na nie udowodnionym i nie popartym żadnymi wyliczeniami a jedynie przypuszczeniami stwierdzeniu biegłego J. W. z opinii datowanej na dzień 16.04.2011r. wydanej w postępowaniu karnym (str. 14 uzasadnienia). Fakt przyczynienia się bezpośrednio poszkodowanego pozostaje w sferze hipotez i jest nieudowodniony bowiem pozwany nie wykazał, że w okolicznościach sprawy zmarły mógł w ogóle podjąć manewr obronny i w porę zaniechać skrętu (miał na to czas) w sytuacji gdy zaczął skręcać równocześnie z podjęciem manewru wyprzedzania przez sprawcę. Sąd wadliwie ocenił zeznania świadków S. G. i M. G. (1) złożonych w postępowaniu cywilnym oraz zawartych w protokołach sprawy karnej sygn. akt (...) na k. 21-22, 41-41v i k. 214v — 215v i nie skorelował ich z zeznaniami złożonymi w sprawie cywilnej, a prawidłowa ocena tych zeznań prowadzi do wniosku, że bezpośrednio poszkodowany nie przyczynił się do szkody.

6. Naruszenie art. 108 § 1 k.p.c. poprzez jego niewłaściwe zastosowanie polegające na braku szczegółowego określenia proporcji (np. poprzez procentowe lub ułamkowe wskazanie), w jakich każda ze stron obowiązana jest ponieść koszty procesu, a jedynie ograniczenie się do pozostawienia rozstrzygnięcia o kosztach procesu szczegółowemu wyliczeniu przez Referendarza sądowego Sądu Okręgowego w Z. w oparciu o zasadę stosunkowego rozdzielania kosztów indywidualnie dla każdej ze stron procesu, podczas gdy referendarz sądowy w istocie nie ma samodzielnych kompetencji do określenia stosunku, w jakim koszty mają zostać rozdzielone, gdyż z powołanego przepisu wyraźnie wynika, że może on koszty jedynie „szczegółowo wyliczyć”, a oddanie tej kompetencji referendarzowi byłoby

równoznaczne z przekazaniem mu władzy jurysdykcyjnej (sędziowskiej), do czego de lege lata nie ma żadnych podstaw, co czyni zaskarżane orzeczenie niewykonalnym w tym zakresie.

II. Naruszenie przepisów prawa materialnego w postaci:

1. Przepisu art. 362 k.c. poprzez błędne jego zastosowanie w okolicznościach sprawy i przyjęcie, że M. K. przyczynił się do powstania szkody co jest wynikiem wadliwej oceny materiału dowodowego przez Sąd, a niezależnie od tego poprzez przyjęcie przyczynienia zmarłego w wygórowanej proporcji 30%, zważywszy na wagę tylko hipotetycznie możliwych uchybień zmarłego i jego brak winy w porównaniu z ustaloną przez Sąd Okręgowy winą umyślną sprawcy wypadku (vide: str. 3 uzasadnienia wyroku „ W dniu 13 czerwca 2011r. na drodze krajowej nr (...) w D. województwo L. miał miejsce wypadek drogowy. Kierujący samochodem osobowym marki F. (...) nr rej. (...) umyślnie naruszył zasady bezpieczeństwa w ruchu drogowym"). Niezależnie od tego naruszenie przepisu polega jeszcze na tym, że Sąd Okręgowy będąc do tego zobowiązany w zw. z treścią w/w przepisu w ogóle nie wskazał i nie ważył okoliczności wpływających na ocenę stopnia przyczynienia się, a zwłaszcza nie wziął pod uwagę stopnia winy obu stron, a gdyby ten stopień należycie ocenił to porównanie uchybień uczestników kolizji oraz stopnia ich winy (odpowiedzialność za wypadek komunikacyjny pojazdów kształtuje się na zasadzie winy) doprowadziłoby Sąd do zasądzenia zgłoszonych roszczeń w całości bez proporcjonalnej redukcji lub przy redukcji najwyżej na poziomie 5/10%.

2. Przepisu art. 446 § 3 k.c. poprzez jego nie zastosowanie pomimo znacznego pogorszenia sytuacji życiowej powódki A. K. oraz wadliwe zastosowanie tego przepisu w przypadku powódki E. K. — W. skutkujące zasądzeniem odszkodowania zaniżonego w odniesieniu do stopnia pogorszenia się sytuacji życiowej powódki E. W. (1), a w przypadku powódki A. K. skutkujące pozbawieniem powódki odszkodowania w całości.

Powódki wnoszą o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez:

1. zasądzenie od pozwanego ponad kwoty zasądzone w pkt I wyroku tytułem zadośćuczynienia na rzecz A. K. i E. W. (1) dalszej kwoty po 27.000 zł na rzecz każdej z nich oraz na rzecz D. K. (1) dalszej kwoty 30.000 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 29 marca 2013 roku do dnia 31 grudnia 2015 roku oraz ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 1 stycznia 2016 roku do dnia zapłaty łącznie;

2. zasądzenie od pozwanego na rzecz D. K. (1) ponad kwoty zasądzone w pkt II wyroku dalszej kwoty 4.186,98 zł tytułem odszkodowania w zakresie poniesionych kosztów pogrzebu wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 29 marca 2013 roku do dnia 31 grudnia 2015 roku oraz ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 1 stycznia 2016 roku do dnia zapłaty łącznie oraz dalszej kwoty 24.000 zł tytułem odszkodowania za znaczne pogorszenie sytuacji życiowej wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 29 marca 2013 roku do dnia 31 grudnia 2015 roku oraz ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 1 stycznia 2016 roku do dnia zapłaty łącznie;

3. zasądzenie od pozwanego na rzecz E. K. — W. ponad kwotę zasądzoną w pkt III wyroku dalszej kwoty 26.700 zł tytułem odszkodowania za znaczne pogorszenie sytuacji życiowej wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 29 marca 2013 roku do dnia 31 grudnia 2015 roku oraz ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 1 stycznia 2016 roku do dnia zapłaty łącznie;

4. zasądzenie od pozwanego na rzecz A. K. kwoty 30.000 zł tytułem odszkodowania za znaczne pogorszenie sytuacji życiowej wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 29 marca 2013 roku do dnia 31 grudnia 2015 roku oraz ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 1 stycznia 2016 roku do dnia zapłaty łącznie;

5. zasądzenie od pozwanego na rzecz każdej z powódek kosztów procesu z uwzględnieniem kosztów przejazdu pełnomocnika powódek z L. do Sądu w Zamościu oraz kosztów przejazdu powódek z miejsca zamieszkania do Sądu w Zamościu wg. spisu kosztów złożonego ustnie do protokołu na rozprawie w dniu 26 listopada 2018r., jak również przy uwzględnieniu kosztów zastępstwa procesowego w wysokości podwójnej stawki minimalnej, który to wniosek został sformułowany w pozwie.

Ponadto wnosiły o zasądzenie od pozwanego (...) Spółki Akcyjnej z siedzibą w W. na rzecz każdej z powódek zwrotu kosztów postępowania wywołanego wniesieniem apelacji, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm prawem przepisanych.

Pozwany zaskarżył wyrok w części :

- 1) zasądzającej od ozwanego na rzecz D. K. (1) zadośćuczynienie co do kwoty 40 000 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie;
- 2) zasądzającej od pozwanego na rzecz D. K. (1) odszkodowanie tytułem znacznego pogorszenia się sytuacji życiowej w całości, tj. co do kwoty 56 000 zł;
- 3) zasądzającej od pozwanego na rzecz D. K. (1) odszkodowanie z tytułu poniesionych kosztów pogrzebu co do kwoty 2 789,32 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie;
- 4) w części zasądzającej od pozwanego na rzecz A. K. zadośćuczynienie co do kwoty 38 000 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie;
- 5) w części zasądzającej od ozwanego na rzecz powódki E. W. (1) zadośćuczynienie co do kwoty 38 000 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie;
- 6) w części zasądzającej od pozwanego na rzecz E. W. (1) odszkodowanie z tytułu znacznego pogorszenia się sytuacji życiowej w całości, tj. co do kwoty 13 300zł.

Pozwany zarzucał Sądowi Okręgowemu:

I. Naruszenie norm prawa procesowego, mające istotny i bezpośredni wpływ na wynik sprawy, a to:

1) art 224 § 1 kpc w zw. z art 316 § 1 kpc poprzez dokonanie przez Sąd I instancji błędnych ustaleń faktycznych przyjętych za podstawę wyroku, które miały wpływ na jego treść, poprzez:

- błędne ustalenie skutków śmierci M. K. na zdrowie psychiczne powódek, w szczególności błędne ustalenie, że każda z powódek doznała w związku ze śmiercią M. K. zaburzeń adaptacyjnych;

- błędne ustalenie, że w wyniku śmierci M. K. doszło do pogorszenia się sytuacji życiowej Powódki D. K. (1) oraz Powódki E. W. (1);

2) art. 207 § 6 poprzez dopuszczenie i przeprowadzenie dowodów w zgłaszanych pismach przygotowawczych powoda, w tym dowodów z zeznań świadków: M. G. (2), S. G., W. L., E. O., B. W. oraz M. W., a także dowodu z opinii biegłego psychologa i psychiatry w zakresie rozszerzonej tezy dowodowej wnioskowanego przez powoda dowodu z opinii biegłego psychologa i psychiatry, pomimo iż przedmiotowe wnioski dowodowe zostały zgłoszone dopiero w piśmie powoda z dnia 5.10.2015 roku, wobec czego, należało uznać je za spóźnione;

3) art 217 § 1 kpc w zw. z art. 227 kpc w zw. z art. 278 §1 kpc w zw. z art. 286 kpc poprzez oddalenie wniosku dowodowego pozwanego o dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z opinii uzupełniającej biegłego psychiatry M. M. (2) i biegłego psychologa B. O., pomimo, iż opinia biegłych zawierała istotne błędy merytoryczne, przez co nie mogła stanowić podstawy ustaleń faktycznych w niniejszej sprawie, a co więcej, biegli nie ustosunkowali się do zarzutów złożonych przez pozwanego, co skutkowało błędnym ustaleniem stanu faktycznego przez Sąd oraz wydaniem rozstrzygnięcia pomimo niedostatecznego ustalenia okoliczności mających istotne znaczenie dla sprawy;

4) art 217 § 1 kpc w zw. z art 227 kpc w zw. z art. 278 § 1 kpc w zw z art. 286 kpc poprzez oddalenie wniosku dowodowego pozwanego o dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z opinii innego biegłego z zakresu ekonomiki rolnictwa i gospodarki żywnościowej, pomimo iż wydana w sprawie opinia biegłego A. W. oparta była wyłącznie na

hipotezach oraz przypuszczeniach i szacunkowych wyliczeniach biegłego, bez odniesienia się do okoliczności niniejszej sprawy oraz zawierała wnioski sprzeczne z zasadami logiki, przez co nie mogła stanowić podstawy do czynienia ustaleń faktycznych w niniejszej sprawie, co skutkowało błędnym ustaleniem stanu faktycznego przez Sąd oraz wydaniem rozstrzygnięcia pomimo niedostatecznego ustalenia okoliczności mających istotne znaczenie dla sprawy;

5) art. 233 § 1 kpc poprzez przekroczenie zasady swobodnej oceny dowodów oraz brak wszechstronnego rozważenia zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego, a także poprzez brak rozważenia w sposób bezstronny i wszechstronny materiału dowodowego.

II. Naruszenie norm prawa materialnego:

1) art 446 § 4 k.c w zw. z art 6 k.c poprzez nieodpowiednią ocenę przyjętych kryteriów ustalania wysokości zadośćuczynienia w odniesieniu do ustalonej podstawy faktycznej rozstrzygnięcia oraz błędną ocenę doznanej przez powódki krzywdy, co skutkowało uznaniem, że odpowiednią kwotą zadośćuczynienia dla powódki D. K. (1) jest łączna kwota zadośćuczynienia w wysokości 100 000 zł a dla powódek A. K. oraz E. W. (1) łączna kwota zadośćuczynienia w wysokości 90 000 zł, podczas gdy kwoty te są rażąco zawyżone i nieadekwatne do rozmiaru krzywdy doznanej przez powódki;

2) art. 446 § 3 k.c. w zw. z art 6 k.c. poprzez jego błędną wykładnię polegającą na przyjęciu przez Sąd, że w związku ze śmiercią M. K. doszło do znacznego pogorszenia się sytuacji życiowej powódki D. K. (1) oraz E. W. (1) oraz, że poniosły one szkodę majątkową, która podlega wyrównaniu poprzez stosowne odszkodowanie, o którym mowa w przedmiotowym przepisie, podczas gdy powódki nie wykazały, aby w związku ze śmiercią M. K. doszło do znacznego pogorszenia ich sytuacji życiowej;

3) art 362 kc poprzez błędną ocenę stopnia winy M. K. oraz błędną analizę okoliczności zdarzenia z 13.06.2011 roku, co skutkowało ustaleniem, że M. K. przyczynił się do zdarzenia jedynie w 30%, podczas gdy właściwa ocena w/w kryteriów powinna prowadzić do wniosku, że przyczynił się on do przedmiotowego zdarzenia w 50%;

4) art. 354 § 2 poprzez jego niezastosowanie, polegające na pominięciu przez Sąd I Instancji okoliczności, że na poszkodowanym ciążył obowiązek minimalizacji szkody.

Pozwany wnosił o zmianę wskazanego wyroku w zaskarżonym zakresie poprzez oddalenie powództwa oraz zasądzenie od powódek na rzecz pozwanego zwrotu kosztów postępowania, obejmujących koszty postępowania w I i II instancji, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych. Względnie o przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania przy uwzględnieniu kosztów postępowania za I i II Instancję.

Ponadto, na podstawie art. 380 kpc wnosił o reasumpcję postanowienia Sądu I Instancji w przedmiocie oddalenia - wniosku dowodowego pozwanego o dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z ustnej opinii uzupełniającej biegłego psychiatry M. M. (2) i biegłego psychologa B. O. oraz postanowienia w przedmiocie oddalenia wniosku dowodowego pozwanego o dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z opinii innego niż A. W. biegłego z zakresu ekonomiki rolnictwa i gospodarki żywnościowej poprzez ich zmianę i dopuszczenie oraz przeprowadzenie wnioskowanych dowodów.

Sąd Apelacyjny zważył co następuje.

Nie są uzasadnione zarzuty apelacyjne obydwu stron dotyczące naruszenia prawa procesowego. Sąd Okręgowy dokonał ustalenia wszystkich istotnych okoliczności sprawy mających znaczenie dla rozstrzygnięcia i w tym zakresie wszystkie jego ustalenia znajdują potwierdzenia w materiale dowodowym sprawy. Sąd w swoich ustaleniach nie pominął również żadnej z istotnych okoliczności faktycznych, które miały potwierdzenie w materiale dowodowym. Nie są przy tym uzasadnione zarzuty obu apelacji dokonania wadliwej oceny dowodów jako naruszającej art. 233 § 1 kpc.

Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 10 kwietnia 2000r. [V CKN 17/00, Lex 40424] wykazanie, że sąd naruszył art. 233 § 1 kpc, oraz że mogło to mieć istotny wpływ na wynik sprawy, nie może być zastąpione odmienną interpretacją

strony co do dowodów zebranych w sprawie, jeśli jednocześnie strona nie wykaże się, iż ocena przyjęta przez sąd drugiej instancji za podstawę rozstrzygnięcia, przekracza granicę swobodnej oceny dowodów, którą wyznaczają czynniki logiczny i ustawowy, zasady doświadczenia życiowego, aktualny stan wiedzy, stan świadomości prawnej i dominujących poglądów na sądowe stosowanie prawa.

W wyroku z dnia 8 kwietnia 2009r. Sąd Najwyższy wskazał także, że skuteczne postawienie zarzutu naruszenia przez sąd art. 233 § 1 k.p.c wymaga wykazania, że sąd uchybił zasadom logicznego rozumowania lub doświadczenia życiowego, to bowiem jedynie może być przeciwstawione uprawnieniu sądu do dokonywania swobodnej oceny dowodów. Nie jest natomiast wystarczające przekonanie strony o innej niż przyjął sąd wadze (doniosłości) poszczególnych dowodów i ich odmiennej ocenie niż ocena sądu (II PK 261/08).

Żadna z apelacji nie wskazuje na błędy Sądu pierwszej instancji w zakresie logicznego wyprowadzania wniosków z materiału dowodowego bądź na sprzeczność wniosków Sądu z zasadami doświadczenia życiowego.

W świetle przytoczonych przez Sąd pierwszej instancji motywów zaskarżonego wyroku nie ma uzasadnionych podstaw by zakwestionować istnienie logicznego związku między treścią przeprowadzonych dowodów, a ustalonymi na ich podstawie w drodze wnioskowania faktami stanowiącymi podstawę rozstrzygnięcia. Samo tylko wskazanie przez stronę procesu alternatywnej wersji stanu faktycznego, która by miała uzasadnienie w zebranych materiale dowodowym, bez skutecznego podważenia ustaleń Sądu Okręgowego ze względu na ich sprzeczność z materiałem dowodowym zebrany w sprawie, zasadami logicznego wnioskowania i zasadami doświadczenia życiowego, nie jest wystarczające dla uwzględnienia zarzutu naruszenia art. 233 § 1 kpc.

Odnosząc się do zarzutów apelacyjnych pozwanego wskazać należy, że nie budzi wątpliwości Sądu Apelacyjnego ani ustalenie przez Sąd Okręgowy, że wskutek śmierci M. K. każdej z powódek wyrządzona została krzywda z tytułu utraty osoby najbliższej – męża i ojca, z którą każda z powódek związana była realną emocjonalną, głęboką i silną więzią osobistą dotykającą każdej sfery ich życia.

Nie budzi wątpliwości Sądu Apelacyjnego ustalony przez Sąd pierwszej instancji fakt, że poza szkodą niemajątkową powódki D. K. (1) i E. W. (1) odniosły realną szkodę majątkową, polegającą na pogorszeniu ich sytuacji życiowej, wskutek utraty środków utrzymania. Wprawdzie Sąd Apelacyjny nie podziela kwalifikacji podstawy prawnej roszczeń zgłoszonych w tym zakresie przez powódki, ale dokonane przez Sąd pierwszej ustalenia faktyczne są prawidłowe i Sąd Apelacyjny w całości je podziela.

Sąd Apelacyjny nie podziela zarzutów pozwanego o naruszeniu przez Sąd pierwszej instancji art. 206 § 7 kpc poprzez dopuszczenie dowodów ze świadków i dowodów z opinii biegłych w zakresie rozszerzonej tezy dowodowej, pomimo niezawnioskowania ich we wcześniejszym terminie. Postępowanie dowodowe w sprawie od samego początku zmierzało do wykazania wielkości krzywdy powódek i szkody majątkowej. Każde postępowanie dowodowe ma charakter dynamiczny i potrzeba powołania dowodów może wynikać z nowo przeprowadzonych w sprawie dowodów, bądź nowych okoliczności. Jedynie całkowita bierność strony w zakresie dowodzenia okoliczności faktycznych, z których wywodzi swoje roszczenia i brak inicjatywy w tym zakresie, pozwoliłaby na zakwalifikowanie wniosków dowodowych zgłaszanych w późniejszej fazie procesu jako spóźnionych i uzasadniałaby ich oddalenie. Taka sytuacja w sprawie niniejszej nie miała miejsca. Zarzut apelacyjny zmierza wyłącznie do eliminacji z materiału dowodowego w sprawie tych dowodów, które wprost uzasadniają roszczenia powódek.

Ocena powyższa jest tym bardziej uzasadniona gdy się zważy, że apelujący zarzuca Sądowi jednocześnie oddalenie wniosków dowodowych o uzupełnienie dowodów z opinii biegłego psychiatry M. M. (2) i biegłego psychologa B. O.. Z jednej bowiem strony apelacja zarzuca przeprowadzenie dowodów przez Sąd pomimo, że w ocenie pozwanego były spóźnione i prowadziły do przedłużenia postępowania. Z drugiej zaś strony pozwany sam przyznaje, że wnosił o dalsze prowadzenie postępowania dowodowego i zarzuca Sądowi, że jego wnioski nie zostały uwzględnione przez Sąd.

Potrzeby uzupełnienia materiału dowodowego w zakresie postulowanym przez pozwanego nie było. Wskazać należy, że w przypadku dochodzenia przez stronę naprawienia krzywdy - czyli szkody niemajątkowej - wywołanej śmiercią

osoby bliskiej, dowód z opinii biegłych psychologa i lekarza psychiatry jest konieczny jedynie wówczas, gdy skutki wywołane śmiercią w zakresie zdrowia psychicznego osoby poszkodowanej są ponadnormatywne, ponadprzeciętne. Co do zasady bowiem fakt nagłej, niespodziewanej śmierci osoby bliskiej, wskutek popełnienia czynu niedozwolonego, jest zawsze źródłem krzywdy osoby bliskiej zmarłego, doznawanej wskutek żałoby po jej śmierci.

Ustalona przez Sąd Okręgowy kwota zadośćuczynienia nie odbiega od przyznawanych w podobnych sprawach. Prowadzenie zatem dalszego postępowania dowodowego w zakresie ustalania zakresu krzywdy doznanej przez powódki było zbędne.

Nie jest również uzasadniony zarzut oddalenia wniosku dowodowego pozwanego o dopuszczenie dowodu z opinii innego biegłego z zakresu ekonomiki rolnictwa i gospodarki żywnościowej na okoliczność dochodów osiągniętych przez zmarłego z prowadzonego gospodarstwa.

Dowód ten z jednej strony był w sprawie konieczny do przeprowadzenia z uwagi na podstawę faktyczną z jakiej powódki wywodziły swoje roszczenie majątkowe. Z drugiej jednak strony miał wyłącznie charakter pomocniczy w takim znaczeniu, że ze względu na upływ czasu od śmierci M. K. i aktualny stan tego gospodarstwa, mógł jedynie być pomocny w zakresie szacunkowego, przybliżonego wskazania wartości dochodów osiągniętych przez zmarłego z jego gospodarstwa, stosownie do wielkości gospodarstwa, rodzaju upraw i wartości pracy zainwestowanej przez M. K. w to gospodarstwo. Dopuszczona w sprawie opinia biegłego A. W. ten cel realizuje. Pozwala bowiem Sądowi na urealnienie, w dużym stopniu prawdopodobieństwa, ze zrozumiałym marginesem błędu, ustalić dochody M. K. osiągnięte z prowadzonego gospodarstwa, a w konsekwencji oszacować wielkość szkody odniesionej przez powódki w tym zakresie. Z tych samych względów Sąd Apelacyjny pominął również wnioski dowodowe zgłoszone przez pozwanego w apelacji.

Sąd Apelacyjny uwzględnił częściowo zarzuty apelacji powódek w zakresie wadliwości ustaleń faktycznych dokonanych przez Sąd Okręgowy w zakresie wyżej wskazanym. Wprawdzie zarzuty te zmierzały do wykazania, że doszło do istotnego pogorszenia sytuacji życiowej powódek, niemniej jednak dotyczyły okoliczności faktycznych, które dotyczyły możliwości zarobkowych zmarłego M. K. i zakresu partycypowania w kosztach utrzymania rodziny – żony i studiującej córki. W pozostałym zakresie ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd Okręgowy, Sąd Apelacyjny przyjął za własne, jako stanowiące podstawę rozstrzygnięcia w sprawie.

W konsekwencji za bezzasadny Sąd Apelacyjny uznał zarzut pozwanego zmierzający do wykazania, że ustalona przez Sąd Okręgowy kwota zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę naruszała art. 446 § 4 kc. Zarzut ten byłby uzasadniony jedynie wówczas gdyby Sąd Okręgowy ustalił kwotę zadośćuczynienia w wysokości rażąco zawyżonej w stosunku do okoliczności faktycznych sprawy. Przyznane żonie i córkom zmarłego kwoty odpowiednio 100 000 zł i 90 000 zł nie sposób uznać za zawyżone. Odpowiadają one kwotom przyznawanym przez Sąd w sprawach podobnych i realnie zmierzają do naprawienia szkody niemajątkowej powódek z tytułu nieoczekiwanej, nagłej śmierci męża i ojca, z którym były silnie związane, z uwzględnieniem realnej wartości tej kwoty w obecnej sytuacji gospodarczo ekonomicznej i przeciętnej stopy życiowej społeczeństwa.

Uzasadniony jest natomiast zarzut apelacji powódek co do zawyżenia stopnia przyczynienia się M. K. do wypadku, a w konsekwencji do powstałej szkody.

Pomimo, że z opinii biegłego z zakresu ruchu drogowego wynika wniosek, że do zaistnienia wypadku przyczynili się zarówno kierowca samochodu F. – M. K. jak i kierowca samochodu F. – R. L., to jednak stopień przyczynienia się R. L. był w ocenie Sądu Apelacyjnego zdecydowanie wyższy. Świadczą o tym okoliczności zdarzenia ustalone w samym opisie czynu, za który został skazany R. L. w wyroku skazującym. Sąd karny ustalił, że R. L. bezpośrednio przed przystąpieniem do wyprzedzania i w trakcie wyprzedzania samochodów M. (...) nieprawidłowo obserwował wyprzedzany samochód F., kierowany przez M. K., który sygnalizował manewr skrętu w lewo, w wyniku czego nie zaniechał niezwłocznie dalszego wykonywania wyprzedzania, co doprowadziło do zderzenia pojazdów (pkt 1 wyroku Sądu Rejonowego w Janowie Podlaskim z dnia 2 października 2012r. w sprawie (...), k 18).

Wobec treści art. 11 kpc Sąd w sprawie cywilnej tym ustaleniem jest związany i nie może dokonywać ustaleń innych. Wynika z nich natomiast, że samochód F. jechał w tym samym kierunku co jadące bezpośrednio przed nim samochody M. (...), kierowany przez M. K.. W związku z powyższym R. L. jako kierujący samochodem F. miał pełny przegląd sytuacji na drodze przez nim. Nie tylko miał nieograniczoną możliwość obserwacji jadących przed nim samochodów, ale również ogólnej sytuacji na drodze i po obydwu stronach drogi.

Tymczasem M. K., jako jadący przed R. L., mógł jedynie obserwować jadące za nim samochody w bardzo ograniczonym zakresie, a mianowicie obserwował sytuację na drodze z tyłu za nim w lusterkach bocznych i w lusterku nad kierownicą, które dawały mu bardzo ograniczone pole widzenia. Przy czym M. K. musiał być przede wszystkim skoncentrowany na sytuacji drogowej przed nim. Ponadto, z uwagi na jadący między jego samochodem, a samochodem F., samochód M., miał dodatkowo ograniczony obszar obserwacji samochodu F..

Przystępując do manewru skręcania w lewo M. K. nie popełnił żadnego błędu. Zbliżając się do skrzyżowania włączył lewy kierunkowskaz na 5 – 10 s. bezpośrednio przed podjęciem manewru skręcania, a sytuacja przed samochodem umożliwiała mu podjęcie manewru.

Tymczasem nadjeżdżający z tyłu samochodem F. R. L. widząc jadące przed nim dwa samochody podjął manewr wyprzedzania ich, i nie przerwał wyprzedzania, pomimo że widział – jak wynika z opisu czynu w wyroku skazującym go - że kierowca samochodu F. sygnalizuje zamiar skrętu w lewo.

Wykonanie przez M. K. w tej sytuacji skrętu w lewo doprowadziło do zajeżdżenia drogi samochodowi F., który jednak nie powinien w tej sytuacji wyprzedzać jadących przed nim samochodów.

Sąd Apelacyjny nie kwestionuje ustalenia, że M. K. popełnił błąd. Niemniej jednak jego błąd polegał wyłącznie na niedostatecznym obserwowaniu sytuacji drogowej za jego samochodem, z tyłu jego samochodu, w sytuacji znacznie ograniczonej możliwości prowadzenia tej obserwacji oraz w sytuacji gdy sygnalizował wcześniej zamiar skrętu w lewo.

W tym stanie faktycznym w ocenie Sądu Apelacyjnego przyczynienie się M. K. do wypadku nie przekraczało 15 %.

Zmiana stopnia przyczynienia się M. K. do 15% skutkowałą koniecznością zmiany zaskarżonego wyroku i podwyższenia na rzecz powódek kwot zadośćuczynienia i kwoty odszkodowania zasądzonej na rzecz D. K. (1) z tytułu poniesionych przez nią kosztów pogrzebu.

Dokonując tych zmian Sąd Apelacyjny pozostawił ustalone przez Sąd Okręgowy wyjściowe kwoty zadośćuczynień w niezmienionej wysokości 100 000zł na rzecz żony i 90 000zł na rzecz córek. Odjął kwoty odpowiadające 15% stopniowi przyczynienia: odpowiednio 15 000zł w stosunku do kwoty 100 000zł i 13 500zł w stosunku do kwoty 90 000zł. A następnie odjął wypłacone przez pozwanego w postępowaniu likwidacyjnym powódcom kwoty D. K. (1) - 15 000zł oraz A. K. i E. K. – W. po 10 000zł

W konsekwencji Sąd Apelacyjny na podstawie art. 386 § 1 kpc zmienił zaskarżony wyrok w punkcie I podwyższając zasądzone kwoty zadośćuczynienia: na rzecz D. K. (1) do kwoty 70 000zł oraz na rzecz A. K. i E. W. (1) do kwot po 66 000zł.

W konsekwencji zmniejszenia stopnia przyczynienia M. K. do powstania szkody Sąd Apelacyjny zmienił także wyrok w punkcie II w części zasądzonej na rzecz D. K. (1) odszkodowanie z tytułu poniesionych przez nią kosztów pogrzebu. Ponieważ ustalona przez Sąd Okręgowy suma kosztów pogrzebu w wysokości 13 956zł i fakt ich poniesienia przez D. K. (1) nie były kwestionowane, Sąd Apelacyjny po odjęciu od tej sumy kwoty 2 093,40 jako odpowiadającej 15% stopniowi przyczynienia, ustalił kwotę należną powódce w wysokości 11 862,60zł i pomniejszył ją o kwotę już wypłaconą przez pozwanego w wysokości 4 076,30zł, do kwoty 7 786,30zł. Na tej podstawie Sąd Apelacyjny podwyższył należną D. K. (1) kwotę odszkodowania zasądzoną w pkt II z 5 691,32 zł do 7 786,30zł.

Odnosząc się natomiast do zarzutów apelacyjnych obydwu stron w zakresie dotyczącym zasądzenia na rzecz powódek – D. K. (1) i E. W. (1) odszkodowań z tytułu znacznego pogorszenia ich sytuacji życiowej oraz oddalenia w tym zakresie powództwa A. K. w całości, Sąd Apelacyjny zważył co następuje.

Jak wynika z treści uzasadnienia pozwów każdej z powódek oraz ze stanowiska zajmowanego przez ich pełnomocnika w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji oraz w postępowaniu apelacyjnym (protokół rozprawy apelacyjnej z dnia 2 lutego 2021r.), powódki wywodziły swoje roszczenie odszkodowawcze z faktu zaprzestania przez męża i ojca pracy zarobkowej i pozbawienia ich przez to istotnych źródeł utrzymania pochodzących z wynagrodzenia za pracę męża i ojca. Zatem uznać należy, że powódki wywodziły swoje roszczenia z faktu utraty świadczeń alimentacyjnych, dokonywanych za życia przez M. K. na ich rzecz.

Zgodnie z art. 446 § 2 kc osoba, względem której ciążył na zmarłym ustawowy obowiązek alimentacyjny, może żądać od zobowiązanego do naprawienia szkody renty obliczonej stosownie do potrzeb poszkodowanego oraz do możliwości zarobkowych i majątkowych zmarłego przez czas prawdopodobnego trwania obowiązku alimentacyjnego. Takiej samej renty mogą żądać inne osoby bliskie, którym zmarły dobrowolnie i stale dostarczał środków utrzymania, jeżeli z okoliczności wynika, że wymagają tego zasady współżycia społecznego.

Natomiast z art. 446 § 3 kc wynika, że Sąd może ponadto – czyli m.in. ponad to, co zostało im przyznane (bądź co im się należy) na podstawie art. 446 § 2 kc, przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego stosowne odszkodowanie, jeżeli wskutek jego śmierci nastąpiło znaczne pogorszenie ich sytuacji życiowej.

Z zestawienia obydwu przepisów jednoznacznie wynika, że roszczenie o rentę przewidziane w art. 446 § 2 kc i roszczenie odszkodowawcze przewidziane w art. 446 § 3 są dwoma różnymi roszczeniami majątkowymi mającymi na celu wyrównanie szkody majątkowej powstałej wskutek śmierci osoby bliskiej. Zakres każdej z tych szkód jest inny.

Art. 446 § 2 kc ma na celu naprawienie szkody powstałej wskutek śmierci osoby zobowiązanej ustawowo do alimentacji osoby pokrzywdzonej, bądź świadczącej alimenty dobrowolnie. Oczywistym jest, że ten rodzaj szkody wpływa na istotne pogorszenie sytuacji majątkowej osoby pokrzywdzonej, gdyż poprzez utratę świadczonych przez osobę zmarłą alimentów, majątek osoby bliskiej zmarłego ulega uszczupleniu, w stopniu istotnym. Mieści się zatem w pojęciu „istotnego pogorszenia sytuacji majątkowej” osoby pokrzywdzonej. Niemniej jednak naprawienie tego rodzaju szkody następuje – zgodnie z art. 446 § 2 kc, poprzez zasądzenie na rzecz pokrzywdzonego renty miesięcznej odpowiadającej wartości alimentów, którą zmarły świadczyłby dobrowolnie, bądź na podstawie ustawy. Renta przyznana na podstawie art. 446 § 2 kc kompensuje zatem szkodę wynikającą z utraty środków utrzymania świadczonych przez zmarłego na rzecz osoby bliskiej. Odszkodowanie to jest stosunkowo łatwo policzalne, gdyż odpowiada wysokości alimentów świadczonych na rzecz osoby bliskiej przez zmarłego dobrowolnie bądź na podstawie orzeczenia.

Natomiast odszkodowanie z art. 446 § 3 kc ma znaczenie o wiele szersze, gdyż śmierć bezpośrednio poszkodowanego może wywołać następstwa bardzo różnorodne, które przejawiają się w uszczerbku poniesionym przez inne podmioty. Przykładowo powołać można szkodę majątkową będącą następstwem uczucia osamotnienia i trudności życiowe dziecka pozbawionego troski i opieki matki, osłabienie energii życiowej oraz przyspieszenie choroby. Pamiętać jednak należy, że po wprowadzeniu w art. 446 § 4 kc roszczenia osoby bliskiej o zadośćuczynienie, roszczenie z art. 446 § 3 kc ma charakter czysto majątkowy, w odróżnieniu od zadośćuczynienia, które ma na celu naprawienie szkody niemajątkowej.

Co jednak istotne, odszkodowanie przewidziane w art. 446 § 3 obejmuje szkody, które nie ulegają uwzględnieniu przy zasądzeniu renty. Utrata przez dziecko osobistych starań matki o jego utrzymanie i wychowanie stanowi obecnie albo źródło krzywdy rekompensowanej na podstawie art. 446 § 4 kc, albo na podstawie art. 446 § 3, o ile szkoda w tym zakresie ma także charakter szkody majątkowej.

Jeżeli natomiast utrata ta dotyczy świadczonych przez zmarłego usług, które nie wymagają jej osobistych starań, to powstała w ten sposób szkoda podlega wyrównaniu w drodze renty na podstawie art. 446 § 2 kc (wyrok SN z dnia

6 lutego 1968 r., I CR 654/67, OSNCP 1969, nr 1, poz. 14, z omówieniem A. Szpunara i W. Wanatowskiej, Przegląd orzecznictwa, NP 1969, nr 11–12, s. 1725, tak : Jacek Gudowski . Kodeks cywilny . Komentarz . T.III Zobowiązania. Lex).

Zatem w ocenie Sądu Apelacyjnego wskazywana konsekwentnie przez powódki podstawa faktyczna odszkodowawczych roszczeń majątkowych, winna być kwalifikowana jako dochodzenie naprawienia szkody powstałej wskutek śmierci męża i ojca powódek, polegającej na utracie przez nie środków utrzymania, wskutek zaprzestania przez zmarłego dalszego realizowania obowiązku alimentacyjnego. Podstawą roszczenia powódek jest zatem art. 446 § 2 kc.

Fakt wskazywania przez powódki (a w zasadzie ich pełnomocnika) jako podstawy prawnej roszczenia art. 446 § 3 kc, nie stanowił w ocenie Sądu Apelacyjnego przeszkody do rozpoznania roszczeń odszkodowawczych powódek na podstawie art. 446 § 2 kc.

Po pierwsze dlatego, że podstawa faktyczna roszczeń powódek nie ulegała zmianie. Powódki określały swoje roszczenia w tym zakresie wprawdzie jedną kwotą, ale wyraźnie wskazywały, że kwota ta wynika z utraty przez nie środków utrzymania wskutek śmierci ich męża i ojca.

Po drugie Sąd rozpoznający zasadność roszczenia w sprawie cywilnej nie jest związany wskazywaną przez stronę podstawą faktyczną roszczenia. Zgodnie z art. 321 § 1 kpc Sąd nie może wyrokować co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem, ani zasądzać ponad żądanie. Granice przedmiotu sporu – i orzekania – są wyznaczone żądaniem powoda zgłoszonym w pozwie oraz w jego uzasadnieniu (art. 187 § 1; por. np. orzeczenie SN z dnia 24 stycznia 1936 r., C.II. 1770/35, Gł. Adw. 1936, nr 7, s. 221; orzeczenie SN z dnia 18 sierpnia 1936 r., C.II. 739/36, PPIA 1936, nr 4, poz. 285; orzeczenie SN z dnia 29 listopada 1949 r., Wa.C 165/49, DPP 1950, nr 3, s. 61; orzeczenie SN z dnia 21 kwietnia 1965 r., II CR 92/65, LEX nr 5781; wyrok SN z dnia 29 października 1993 r., I CRN 156/93, LEX nr 518175; wyrok SN z dnia 28 kwietnia 1998 r., II CKN 712/97, OSNC 1998, nr 11, poz. 187 [sprost. OSNC 1999, nr 1, s. 102] z omówieniem W. Robaczyńskiego, Przegląd orzecznictwa, PS 2000, nr 4, s. 93 oraz M. Gocłowskiego i R. Trzaskowskiego, Przegląd orzecznictwa, PPH 2004, nr 4, s. 45 i PPH 2004, nr 5, s. 44; wyrok SN z dnia 23 lutego 1999 r., I CKN 252/98, OSNC 1999, nr 9, poz. 152; wyrok SN z dnia 6 grudnia 2006 r., IV CSK 269/06, LEX nr 233045; wyrok SN z dnia 18 marca 2005 r., II CK 556/04, OSNC 2006, nr 2, poz. 38 z glosą E. Łętowskiej, PiP 2005, z. 10, s. 123; wyrok SN z dnia 24 maja 2007 r. V CSK 25/07, OSNC-ZD 2008, nr B, poz. 32 z glosą M. Rzewuskiej i M. Rzewuskiego, Edukacja Prawnicza 2009, nr 11, s. 22; wyrok SN z dnia 7 listopada 2007 r., II CSK 344/07, LEX nr 388844; wyrok z dnia 21 maja 2009 r., V CSK 439/08, LEX nr 518121).

Zgodnie jednak z utrwalonym stanowiskiem judykatury powód ani w pozwie, ani w procesie nie musi określać podstawy prawnej swego żądania, a jeżeli to uczyni, sąd nie jest związany wskazaną przez niego kwalifikacją prawną.

Z tego względu przyjęcie przez sąd innej podstawy prawnej niż wskazana przez powoda nie stanowi wyjścia poza granice żądania, określone w art. 321 § 1 kpc (orzeczenie SN z dnia 25 października 1937 r., C.II. 1174/37, Zb. Orz. 1938, poz. 334; wyrok SN z dnia 15 kwietnia 2003 r., V CKN 115/01, LEX nr 407051; wyrok SN z dnia 15 września 2004 r., III CK 352/03, LEX nr 589984; wyrok SN z dnia 6 grudnia 2006 r., IV CSK 269/06, LEX nr 233045; wyrok SN z dnia 24 maja 2007 r., V CSK 25/07, OSNC-ZD 2008, nr B, poz. 32 z glosą M. Rzewuskiej i M. Rzewuskiego, Edukacja Prawnicza 2009, nr 11, s. 22; wyrok SN z dnia 27 marca 2008 r., II CSK 524/07, LEX nr 465998; wyrok SN z dnia 20 lutego 2008 r., II CSK 449/07, LEX nr 442515). Zob. także M. Pilich, Glosa do wyroku SA w Katowicach z 12 października 2001 r., I ACa 383/01, Pal. 2008, nr 3–4, s. 259 i n.).

Z tych względów w ocenie Sądu Apelacyjnego, Sąd Okręgowy winien w oparciu o zebrany w sprawie materiał dowodowy rozpoznać roszczenie powódek nie jako roszczenie o zasądzenie odszkodowania z tytułu istotnego pogorszenia sytuacji życiowej wskutek śmierci męża i ojca wywodzonego z art. 446 § 3 kc, lecz jako żądanie zasądzenia zsumowanych kwot renty za okres od śmierci M. K. do wystąpienia przez powódki z pozwem. Takie zsumowanie wymagalnych świadczeń rentowych należnych za okres poprzedzający wniesienie pozwu jest bowiem dopuszczalne.

Mając powyższe na uwadze Sąd Apelacyjny rozpoznając apelacje obu stron po pierwsze, oparł się na stanie faktycznym ustalonym przez Sąd Okręgowy w całości podzielać te ustalenia i przyjmując za własne, i ocenił ich zasadność nie na podstawie art. 446 § 3 kc, lecz na podstawie art. 446 § 2 kc, jako żądanie zasądzenia kwot odpowiadających sumie utraconych przez powódki środków utrzymania, które M. K. świadczyłby na ich rzecz gdyby żył, czyli tytułem utraconych alimentów. Data wniesienia powództwa przez powódki określała jednocześnie końcową datę okresu czasu za jaki powódki dochodziły odszkodowania.

Sąd Apelacyjny mając na uwadze, że strony i Sąd pierwszej instancji kwalifikowały roszczenie odszkodowawcze powódek na podstawie art. 446 § 3 kc, co mogło mieć wpływ na zakres podnoszonych przez pozwanego zarzutów podważających zasadność roszczenia (np. kwestia przedawnienia), uprzedził strony reprezentowane na rozprawie apelacyjnej przez profesjonalnych pełnomocników o możliwości zmiany kwalifikacji prawnej roszczenia powódek.

Żaden z pełnomocników nie zgłosił zastrzeżenia do protokołu w trybie art. 162 kpc. Żaden z pełnomocników nie odniósł się również do stanowiska Sądu Apelacyjnego w tej kwestii, pomimo udzielenia im głosu w tym zakresie przez Sąd.

Sytuacja każdej z powódek w zakresie roszczeń odszkodowawczych z tytułu utraconych przez nie środków utrzymania była różna. Niewątpliwie najbardziej jasna była sytuacja żony zmarłego D. K. (1), która utrzymywała się ze wspólnych dochodów małżonków, na które składały się dochody własne powódki, dochód uzyskiwany przez męża z tytułu zatrudnienia oraz z tytułu prowadzenia przez niego gospodarstwa rolnego. Niewątpliwie po śmierci męża D. K. (1) utraciła znaczną część środków utrzymania. Ze względu na przeżyty traumę nie była w stanie zająć się gospodarstwem, które z czasem upadło.

W ocenie Sądu Apelacyjnego również uzasadnione było roszczenie rentowe E. W. (1), która w dacie śmierci ojca studiowała i była na utrzymaniu rodziców.

Zmarłego M. K. zarówno wobec żony jak i wobec studiującej córki obciążał ustawowy obowiązek alimentacyjny, wynikający z art. 23, 27, 128 i n. krio. W tym przypadku powódkom przysługiwała zatem renta obligatoryjna (wyrok SN z dnia 3 grudnia 2010 r., I PK 88/10, OSNP 2012, nr 3–4, poz. 37). Renta na rzecz dziecka w związku ze śmiercią jednego z rodziców powinna być zasądzona do czasu uzyskania przez niego zdolności do pracy zarobkowej (aż do ukończenia studiów, jeżeli zostały one podjęte bezpośrednio po ukończeniu szkoły średniej), niezależnie od tego, czy drugie z rodziców jest w stanie je utrzymać (wyrok SN z dnia 10 grudnia 1962 r., I PR 244/62, OSNCP 1964, nr 1, poz. 11), i od tego, czy usługi spełniane przez zmarłą matkę (zmarłego ojca) są świadczone przez inne osoby, np. przez macochę (wyrok SN z dnia 22 listopada 1968 r., I CR 434/68, OSNCP 1969, nr 11, poz. 203, z głosem K. Górnicza, PiP 1970, z. 8–9, s. 419, z omówieniami A. Szpunara i W. Wanatowskiej, Przegląd orzecznictwa, NP 1970, nr 6, s. 904, i NP 1971, nr 6, s. 915, oraz B. Dobrzańskiego, Przegląd orzecznictwa, NP 1971, nr 4, s. 602).

Niewątpliwie zatem D. K. (1) i E. W. (1) przysługiwało co do zasady roszczenie rentowe przewidziane w art. 446 § 2 kc.

W świetle ustaleń faktycznych sytuacja A. K. była inna. A. K. w latach 2001 – 2003 mieszkała w L. gdzie rozpoczęła studia, następnie je przerwała i wyjechała na 2 lata do Stanów Zjednoczonych, a następnie na dwa lata do Anglii. Powróciła do Polski w 2007r. i swoje życie osobiste i zawodowe związała z W.. A. K. była zatem w dacie śmierci ojca osobą samodzielną, niezależną od pomocy rodziców i nie była uprawniona do dochodzenia od nich świadczeń alimentacyjnych. Fakt, że rodzice pomagali jej w życiu, dokonując na jej rzecz okolicznościowych przysporzeń, nie uzasadnia roszczenia A. K. o zasądzenie renty na podstawie art. 446 § 2 kc. Nie uzasadnia również uwzględnienia na jej rzecz roszczenia odszkodowawczego na podstawie art. 446 § 3 kc, gdyż nie została spełniona przesłanka istotnego pogorszenia sytuacji życiowej A. K. wskutek śmierci jej ojca.

Z tego względu Sąd Apelacyjny na podstawie art. 385 kpc. oddalił apelację A. K. wniesioną od wyroku oddalającego jej roszczenia odszkodowawcze.

Dopuszczony w sprawie dowód z opinii biegłego A. W. na okoliczność średnich rocznych dochodów osiągniętych przez M. K. z gospodarstwa oraz ustalenia dotyczące wysokości jego wynagrodzenia za prace i wynagrodzenia osiąganego przez D. K., pozwalał na ustalenie szkody poniesionej przez powódki, wskutek śmierci M. K..

Dowód z opinii biegłego, o czym należy pamiętać ma w sprawie znaczenie wyłącznie pomocnicze. Pozwala w przybliżeniu oszacować dochody z gospodarstwa, co wymaga wiedzy specjalnej. Natomiast zakres świadczeń alimentacyjnych M. K. wobec żony i córki nie wynikał wyłącznie z wielkości dochodów uzyskiwanych przez niego z gospodarstwa rolnego. Zmarły osiągał ponadto dochody z pracy zarobkowej. Dochody osiągnięte z gospodarstwa rolnego stanowiły zatem jedynie jeden z elementów składających się na jego możliwości zarobkowe i w sumie osiągnięte dochody, co rzutowało na wysokość świadczeń alimentacyjnych świadczonych przez niego na rzecz żony i studiującej córki. Co istotne, roszczenia powódek z tego tytułu nie są ograniczone zakresem ich usprawiedliwionych potrzeb, a jedynie możliwościami zarobkowymi zmarłego i wysokością udzielanych przez niego dobrowolnie świadczeń, gdyż zmarły świadczył na rzecz żony i studiującej córki dobrowolnie.

Z tego względu odnosząc się do roszczeń E. W. (1) uznać należy, że wskazywana przez nią kwota świadczeń otrzymywanych od ojca w wysokości 2 500zł w okresie gdy żył a powódka studiowała, jest jak najbardziej realna, gdyż uwzględnia koszt zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych i konsumpcyjnych dorosłej studiującej córki, na studiach stacjonarnych, w dużym mieście akademickim. Kwota ta mieściła się również w możliwościach zarobkowych jej rodziców.

Z tego względu mając na uwadze, że E. W. (1) studiowała do czerwca 2013r., a śmierć ojca w wypadku nastąpiła w dniu 13 czerwca 2011r., Sąd Apelacyjny uznał, że powódka została pozbawiona świadczeń alimentacyjnych od ojca przez okres 24,5 miesiąca.

Przez ten okres powódka w miejsce dotychczas uzyskiwanej kwoty 2 500zł od rodziców, mogła otrzymywać maksymalnie kwotę 1 400zł od matki. Kwota ta odpowiadała połowie wynagrodzenia osiąganego przez D. K. (1).

Powódka utraciła zatem miesięcznie kwotę 1 100zł, która przemnożona przez 24,5 miesiąca daje w sumie kwotę 26 950zł i obrazuje wielkość szkody odniesionej przez powódkę. Kwota ta pomniejszona o kwotę odpowiadającą przyczynieniu się zmarłego w 15 % do wypadku, czyli o kwotę 4 042,50zł, uzasadnia zasądzenie na rzecz E. W. (1) 22 907,50zł. Roszczenie powódki o zapłatę zaległej renty na podstawie art. 446 § 2 kc jest zatem uzasadnione do kwoty 22 908zł.

Z tego względu na podstawie art. 386 § 1 kpc Sąd Apelacyjny z apelacji E. W. (1) zmienił zaskarżony wyrok w punkcie III podwyższając kwotę 13 300zł do kwoty 22 907,50zł. W pozostałym zakresie Sąd oddalił apelację powódki jako bezzasadną.

D. K. (1) określała wysokość utraconych wskutek śmierci męża środków utrzymania od daty jego śmierci do daty wystąpienia z żądaniem na kwotę 80 000zł.

Z opinii biegłego A. W. wynikało, że M. K. z prowadzonego gospodarstwa rolnego przed śmiercią osiągał dochody w przybliżeniu w wysokości 21 000zł, co średnio stanowiło przychód w wysokości ok. 1 750zł miesięcznie. Ponadto pracował jako listonosz z wynagrodzeniem netto ok. 1 900zł, a D. K. (1) pracowała w dacie śmierci męża w Ośrodku Pomocy (...) w D., gdzie zarabiała ok. 2 800zł miesięcznie. Małżonkowie osiągałi zatem wspólnie dochody w granicach 6 450zł. Przy czym do czerwca 2013r. utrzymywali uczącą się córkę E. W. (1), na którą łożyli ok. 2 500zł. Pozostawała im zatem kwota ok. 4 000zł miesięcznie, która mogli przeznaczać na własne potrzeby. Natomiast od lipca 2013r., po ukończeniu studiów przez córkę E., ich wspólny dochód zamykałby się kwotą ok. 6 500zł. Kwota ta wynika z ich zarobków i dochodów z prowadzonego gospodarstwa. Od lipca 2013r byli zwolnieni z obowiązku alimentacyjnego względem córki, która zakończyła studia.

D. K. (2) wystąpiła z pozwem 30 czerwca 2015r., czyli cztery lata po śmierci męża żądając zasądzenia 80 000zł tytułem odszkodowania odpowiadającego utraconym wskutek śmierci męża dochodom. Po śmierci męża dochody powódki

ograniczyły się do kwoty 2 800zł z tytułu wynagrodzenia za pracę i z tego wynagrodzenia do końca czerwca 2013r. utrzymywała siebie i studiującą córkę E.. Zatem po śmierci męża na swoje potrzeby mogła przeznaczać wyłącznie kwotę 1400zł. Dochody powódki po śmierci męża zmniejszyły się zatem o 600zł. Przed śmiercią męża małżonkowie mogli przeznaczać na swoje potrzeby łącznie 4 000zł, czyli 2000zł na rzecz każdego z nich. Powódka zatem utraciła w okresie od dnia śmierci męża do czerwca 2013r. (koniec studiów córki E.) 14 700zł, (co wynika z przemnożenia 24,5miesiący x 600zł) .

Natomiast od lica 2013r., tj. od daty usamodzielnienia się córki E., do czerwca 2015r. (data wystąpienia z pozwem) szkoda powódki z tego tytułu odpowiadała różnicy pomiędzy hipotetycznymi wspólnymi dochodami małżonków szacowanymi na kwotę ok. 6 500zł podzielonymi na dwoje małżonków, tj. kwotą 3250zł, a osiąganym przez nią wynagrodzeniem za prace w wysokości 2 800zł. Szkoda ta wynosiła zatem 450zł miesięcznie, co za cały okres stanowiło kwotę 11 025zł (24 miesiące x 450zł).

W sumie zatem szkoda D. K. (1) z tytułu utraconych środków utrzymania, świadczonych na jej rzecz przez męża za okres od 13 czerwca 2011r. do 30 czerwca 2015r. wyniosła 25 725zł. Po uwzględnieniu 15% przyczynienia się M. K. do wypadku, na rzecz powódki należało zatem zasądzić kwotę 21 867 zł tytułem niewypłaconej jej renty za okres od 13 czerwca 2011r. (śmierci męża) do 30 czerwca 2015r. (daty wniesienia pozwu).

Przypomnieć należy, że roszczenie rentowe powódki nie jest ograniczone żadnym terminem (por. postanowienie SN z dnia 25 grudnia 1958 r., 1 CZ 324/58, NP 1959, nr 10, s. 1258). Sąd Apelacyjny ocenił jednak zasadność roszczenia powódki jedynie w zakresie w jakim zostało zgłoszone. Nie budzi wątpliwości Sądu, że żądana przez powódkę kwota 80 000zł dotyczyła zsumowanych świadczeń rentowych za okres do wniesienia powództwa. Późniejsze roszczenia z tytułu renty nie zostały zgłoszone w postępowaniu sądowym, w związku z czym z mocy art. 321 § 1 kpc nie były one przedmiotem orzekania w sprawie niniejszej.

Częściowo uzasadniona jest również apelacja powódek w zakresie żądania zasądzenia odsetek od odszkodowania z tytułu utraconych środków utrzymania. Roszczenia z tego tytułu zostały zgłoszone przez powódki w piśmie z dnia 25 lutego 2013r. (k. 405 tom III). Pozwany odmówił wypłaty powódkom jakiegokolwiek kwoty tytułem odszkodowania z powodu pogorszenia się sytuacji życiowej powódek w związku ze śmiercią M. K. oraz poniesionych kosztów pogrzebu. W ocenie Sądu dla pozwanego jako profesjonalisty kwalifikacja roszczeń powódek wynikających ze wskazywanej przez nie podstawy faktycznej winna być oczywista. Podkreślić jednak należy, że powódki dochodziły roszczeń z tego tytułu za okres od śmierci M. K. do czerwca 2015r. W tym tylko zakresie Sąd badał zasadność roszczenia. Z tego względu Sąd Apelacyjny zasądził odsetki od kwoty 22 908 zł zasądzonej na rzecz E. W. (1) i kwoty 21 867zł zasądzonej na rzecz D. K. (1) od 30 czerwca 2015r., uznając, że najwcześniej od tej daty pozwany pozostawał w opóźnieniu w wypłaceniu powódkom zsumowanych kwot renty.

Z powyższych względów Sąd Apelacyjny na skutek apelacji obydwu stron na podstawie art. 386 § 1 kpc zmienił zaskarżony wyrok w części w której Sąd Okręgowy zasądził na rzecz powódek D. K. (1) i E. W. (1) odszkodowanie z tytułu znacznego pogorszenia sytuacji życiowej. Sąd Apelacyjny zasądził w miejsce zasądzonej w pkt II wyroku na rzecz D. K. (1) kwoty 56 000zł kwotę 21 867zł tytułem niewypłaconej powódcie renty z tytułu utraty środków utrzymania po śmierci męża, za okres od 13 czerwca 2011r. do 30 czerwca 2015r na podstawie art. 446 § 2 kc. Analogicznie Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok w pkt III podwyższając zasądzoną na rzecz córki zmarłego E. W. (1) kwotę 13 300 zł , do kwoty 22 908zł. (Sąd zaokrąglił kwoty do 1 zł).

Sąd zasądził odsetki za opóźnienie od tych kwot od wskazanej przez powódkę daty 30 czerwca 2015r. uznając, że od tej daty pozwany pozostawał w opóźnieniu.

Pozostałe zarzuty i wnioski apelacji obydwu stron nie są uzasadnione.

Sąd Apelacyjny nie podzielił również zarzutów apelacji powódek co do stosunkowego rozdzielania przez Sąd kosztów procesu, indywidualnie pomiędzy każdą z powódek a pozwanym. Strony występowały z profesjonalnym pełnomocnikiem, a wynik procesu w znacznym zakresie odbiega od żądań zgłaszanych przez każdą z powódek, co

uzasadnia przyjętą przez Sąd zasadę proporcjonalnego rozliczenia kosztów procesu w postępowaniu przez Sądem pierwszej instancji. Natomiast ustalenie stopnia w jakim strony wygrały lub przegrały proces wynika z relacji pomiędzy kwotami żądanymi przez powódki a ostatecznie zasądzonymi na ich rzecz. Prawdliwość ustalenia tych proporcji i poprawność rozliczenia kosztów procesu została pozostawiona referendarzowi i będzie podlegała oddzielnej kontroli odwoławczej.

Mając na uwadze, że apelacje stron zostały częściowo uwzględnione, a częściowo oddalone, Sąd Apelacyjny na podstawie art. 100 kpc w zw. z art. 108 § 1 kpc zniósł wzajemnie pomiędzy stronami koszty procesu w postępowaniu apelacyjnym.